

Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΤΣΑΝΗ

Τὸ λαογραφικὸ αὐτὸ ὑλικὸ τὸ μάζεψα τὸ 1952, ὅταν ὑπηρετοῦσα ὡς καθηγητὴς στὸ γυμνασιακὸ παράρτημα Προσωτσάνης, μικρᾶς πόλεως, κειμένης 20 περίπου χιλιόμετρα βορείως τῆς Δράμας.

Πληροφοριοδότες μου ἥσαν ἡ Εὐθυμιά Πέροκου 93 χρονῶν, ὁ Θωμᾶς Σεκερτζῆς 66 χρονῶν, ὁ Πασχάλης Βεργίδης 68 χρονῶν, ὅλοι τους ἀγράμματοι, καὶ ὁ Θωμᾶς Ἀντίτσας 73 χρονῶν, τελειόφοιτος δημοτικοῦ σχολείου. Τὰ ὕδατα καὶ ἄγνα αὐτὰ ἔθιμα ἔδω καὶ πενήντα χρόνια ἔχουν σχεδόν ἔκλείψει καὶ μόνον στὴ μνήμη μερικῶν γερόντων διατηροῦνται σὰν μιὰ γλυκειὰ καὶ εὐχάριστη ἀνάμνηση ἐνὸς παρελθόντος, ποὺ διαρκῶς τὸ νοσταλγοῦν.

1. Προξενειά.

Τὸ ἔργον τοῦ προξενητοῦ στὴν Προσωτσάνη ἀναλαμβάνονταν οἱ «πρου-ξιντάδις»¹, ποὺ εἶναι συγγενεῖς ἢ γείτονες τοῦ νέου, ποὺ πρόκειται νὰ ἀρ-ραβωνιαστῇ. «Οταν πηγαίνουν στὸ σπίτι τοῦ κοριτσιοῦ, γιὰ νὰ κάνουν τὴν πρόταση καὶ νὰ πάρουν τὴν ἀπάντηση, κρατοῦν στὸ χέρι ἓνα μπουκάλι μὲ φακί, ἀλάτι καὶ ἓνα κλωνάρι ἀπὸ πουρνάρι. Ἡ ἐπίσκεψη γίνεται τὸ βράδυ καὶ οἱ γονεῖς τοῦ κοριτσιοῦ τοὺς ὑποδέχονται σ' ἓνα δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ των. Τὸν λόγο παίρνει ὁ πιὸ γέρος ἀπὸ τοὺς προξενητάδες καὶ λέγει στοὺς γο-νεῖς τὸ σκοπὸ τῆς ἐπισκέψεως. Οἱ γονεῖς, ὅταν ἀποδέχωνται τὴν πρόταση, ἀπαντοῦν· «Ἀφοῦ τὸ παιδὶ ἀρεσε τὸ κορίτσι μας καὶ τὸ θέλει, ἐμεῖς εὐχαρίστως τὸ δίνουμε». Τότε οἱ προξενητάδες βγάζουν τὸ μπουκάλι μὲ τὸ φακί², κερδοῦν δῆλους τοὺς σπιτικοὺς τοῦ κοριτσιοῦ καὶ, ἐνῷ τὸ κέρασμα συνεχίζεται, οίχνουν στὴ φωτιὰ τὸ ἀλάτι καὶ τὰ πουρνάρια λέγοντας διά-φορες εὐχές. «Οταν αὐτὰ κάνουν κρότο, πιστεύουν πώς οἱ μελλόνυμφοι θὰ ζήσουν εὐτυχισμένοι. «Οταν οἱ γονεῖς δὲν ἀποδέχωνται τὴν πρόταση, γιὰ νὰ μὴ «χαλάσουν τὴν καρδιὰ» τοῦ παιδιοῦ, ἀπαντοῦν. «Καλὸ εἶναι τὸ παιδὶ, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ δύο - τρία χρόνια, γιατὶ τὸ κορίτσι μας εἶναι ἀκό-μα μικρό.»

¹ Εἰναι δύο - τρεῖς ἄνδρες ἢ γυναῖκες περασμένης ήλικίας.

² Οὕζο, τουρκικὸ φακί.

Μιλήματα γιὰ προῖκα ἢ προικοσύμφωνα δὲν γίνονται. Ὅλα τὰ κορίτσια καὶ τὰ πιὸ φτωχὰ ἔχουν προῖκα. Ποτὲ οἱ γονεῖς δὲν δίνουν στὰ κορίτσια των ἀκίνητη περιουσία ὡς προῖκα, διότι αὐτὴ θεωρεῖται ἰερὴ καὶ μόνον μετὰ τὸν θάνατόν των τὴν κληρονομοῦν. Τράχωμα¹ δὲν δίνεται.

Οταν οἱ προξενητάδες φεύγουν ἀπὸ τὸ σπίτι, ἢ κοπέλλα τοὺς δίνει διάφορα δῶρα, κυρίως μαντήλια καὶ κάλτσες.

2. Ἀρραβώνας.

Ο ἀρραβώνας λέγεται «ἀρρβώνας», ὁ νέος «ἀρρβωνιασκός», ἢ νέα «ἀρρβωνιασκὴ» καὶ ὁ δακτύλιος ἀρραβώνας «σημάδι».

Ο ἀρραβώνας γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Σάββατο βράδυ. Γίνεται σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς τοῦ ἔτους, ἀλλὰ προτιμῶνται οἱ γιορτὲς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τοῦ Θωμᾶ, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου κ.λ.π.

Τὴν παραμονὴν τοῦ ἀρραβώνα οἱ οἰκογένειες τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης στέλνουν δύο παιδιά, ἥλικιας 12 ἢ 13 χρονῶν, στὰ σπίτια τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ γνωστῶν, γιὰ νὰ τοὺς καλέσουν.

Τὴν ἥμέρα τοῦ ἀρραβώνα, στὶς 8 τὸ βράδυ, ἀρχίζουν νὰ καταφθάνουν οἱ καλεσμένοι στὸ σπίτι τῆς νύφης. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ ἔρχονται τελευταῖοι. Ο γαμπρὸς δὲν ἔρχεται στὰ ἀρραβωνιάσματα, ἀλλὰ παραμένει στὸ πατρικό του σπίτι. Τὸ σπίτι τῆς νύφης εἶναι στρωμένο μὲ τὰ γιορτινά του καὶ οἱ γονεῖς τοῦ κοριτσιοῦ ὑποδέχονται τοὺς καλεσμένους. Η νύφη μένει μὲ τὶς φίλες της σ' ἓνα δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ καὶ κουβεντιάζουν ἢ τραγουδοῦν. Οταν ἔλθουν ὅλοι οἱ καλεσμένοι, μία κοπέλλα, συγγενῆς ἢ φίλη τῆς νύφης, τοὺς μοιράζει λουλούδια. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸν νουνό, τὴ μητέρα καὶ τὸν πατέρα τοῦ γαμπροῦ καὶ συνεχίζει στοὺς πιὸ στενοὺς συγγενεῖς. Πίσω της ἀκολουθεῖ ἡ νύφη. Αὐτὴ φιλάει τὰ χέρια ὅλων μὲ τὴ σειρὰ κι αὐτὸς τῆς δίνουν χρήματα λέγοντας τὴν εὐχὴν «καλὰ στέφανα». Μετὰ τὸ φίλημα τῶν χεριῶν ἢ νύφη ἐπιστρέφει καὶ κερνάει σ' ὅλους γλυκό.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀλλαγὴ τῶν δώρων. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος σηκώνεται ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ κρατώντας σ' ἓνα ταψὶ τὰ δῶρα γιὰ τὴ νύφη.

Τὰ δῶρα γιὰ τὴ νύφη εἶναι ἓνα δακτυλίδι, φλουριὰ γιὰ τὸ λαιμό, σκουλαρίκια, τσιμπέρια², κάλτσες καὶ παντόφλες. Τὰ δῶρα γιὰ τὸ γαμπρὸ εἶναι ἓνα ζευγάρι κάλτσες, ἓνα πουκάμισο καὶ μία χρυσὴ «βρακοζώνα». Αὐτὰ δλα λέγονται «μπουχτσιαλίκη».

Η μητέρα τοῦ γαμπροῦ μὲ τὸ δεξὶ χέρι παίρνει τὰ δῶρα τῆς νύφης, ἐνῷ μὲ τὸ ἀριστερὸ δίνει τὰ δῶρα τοῦ γαμπροῦ στὴ μητέρα τῆς νύφης.

¹ Προῖκα σὲ μετρητὰ (μεσαιωνικὸ ρῆμα τραχώνω = προικέζω μὲ τραχὴ νόμισμα).

² Γυναικεῖος κεφαλόδεσμος, τουρκικὸ tsember.

φης. Τὴν ὥρα ποὺ ἀλλάζουν τὰ δῶρα λένε τὴν παρακάτω εὐχῆ· «Νὰ μᾶς ζήσουν καὶ νὰ ἔχουν καλὴ ἀγάπη.» Ἀκολουθεῖ κατόπιν γλέντι καὶ καὶ τὰ μεσάνυχτα διαλύνται καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια των.

Ἡ πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ γαμπροῦ στὸ σπίτι τῆς νύφης γίνεται ὃ στερα ἀπὸ ἐπτὰ ἡ δεκαπέντε μέρες. Στὴν ἐπίσκεψη αὐτὴ τὸν συνοδεύοντα πέντε ὡς ἐπτὰ φίλοι του. Στὴ νύφη φέρονται διάφορα δῶρα, τσεμπέρια, παντόφλες, μπιμπλιὰ κ.λ.π. Κάθονται ἀρκετὴ ὥρα καὶ κατόπιν φεύγουν. Τὴν ὥρα ποὺ φεύγουν ἡ νύφη δωρίζει ἀπὸ ἕνα μαντήλι στὸν καθένα καὶ ἕνα λουλούδι μὲ τέλια. Ἡ μητέρα τῆς νύφης δωρίζει καὶ αὐτὴ στὸν γαμπρὸ ἕνα τσεμπέρι μεταξωτὸ ἡ μάλλινο. Ὅταν τὸ βάζει στὸν κόρφο του, τοῦ δίνει καὶ ἕνα μπάτσο μὲ τὸ δεξεῖ της χέρι.

Οἱ ἐπισκέψεις τοῦ γαμπροῦ ἐπαναλαμβάνονται κάθε Κυριακή. Στὸ σπίτι τὸν ὑποδέχεται ἡ πεθερά, ἐνῷ ἡ νύφη λίγη ὥρα μένει μαζί των. Ὅταν συμβῇ νὰ εἶναι ἡ νύφη μόνη στὸ σπίτι, τότε κλειδώνει τὴν πόρτα καὶ δὲν ἀνοίγει. Ἡ νύφη σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ ἀρραβώνα δὲν πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ὅταν εἶναι στὴ βρύση ἡ κάπου ἀλλοῦ καὶ μαθαίνει πὰς ἔρχεται ὁ γαμπρός, φεύγει γιὰ νὰ μὴ συναντηθοῦν.

Ωρισμένες γιορτές, ὅπως τὸ Πάσχα, τῆς Παναγίας, τῶν Βαΐων κλπ. στέλνει ὁ γαμπρὸς στὴ νύφη μέσα σ' ἕνα πιάτο μὲ μπιμπλιὰ διάφορα δῶρα, ποδιές, παντόφλες, κάλτσες καὶ ἄλλα. Τὴ γιορτὴ τοῦ Πάσχα στέλνει μιὰ ἀσπρη λαμπάδα καὶ ἕνα ζευγάρι παπούτσια. Ἡ νύφη στέλνει στὸ γαμπρὸ κάλτσες, μαντηλάκια καὶ λουλούδια μὲ τέλια.

Σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ ἀρραβώνα ἡ νύφη μὲ τὸν δικούς της ἔτοιμαζουν τὰ προικιά, ποὺ τὰ τοποθετοῦν μέσα σὲ σεντούκια.

3. Ἡ πρὸ τοῦ γάμου ἔβδομάδα.

Ἀπὸ τὸν ἀρραβώνα ἀκόμα οἵ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης καθορίζουν τὴ μέρα τοῦ γάμου. Ὁ γάμος, ποὺ λέγεται καὶ χαρά, γίνεται τρεῖς ὡς ὀκτὼ μῆνες μετὰ τὸν ἀρραβώνα καὶ ἡ συμφωνία γιὰ τὴν τέλεσή του θεωρεῖται ἰερή.

Τὰ νυφικὰ στέφανα ἀνταλλάσσει ὁ ἀνάδοχος τοῦ γαμπροῦ, ποὺ λέγεται νουνὸς ἡ κουμπάρος. Ὅταν αὐτὸς δὲν δέχεται, τότε ὁρίζεται ἄλλος. Ὁ κουμπάρος πληρώνει στὴν ἐκκλησίᾳ ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς τελετῆς. Βοηθὸ στὰ στεφανώματα ἔχει τὴ γυναίκα του, ποὺ λέγεται νουνά ἡ κουμπάρα. Τὴν ὥρα τῆς τελετῆς ὑπάρχουν δίπλα του καὶ δύο-τρία συγγενικὰ πρόσωπα, ποὺ λέγονται παρακούμπαροι. Τὸ γαμπρὸ τὸν συνοδεύει ὁ ἀδελφός του ἡ κάπιος στενός του συγγενής, ποὺ λέγεται μπράτ'μος.¹ Στὴ νύφη παραστέκει ἡ παράνυφη, ποὺ εἶναι ἀδελφὴ ἡ συγγενής τοῦ γαμπροῦ.

¹ μπράτιμος (=στενὸς φίλος).

Τὴν Κυριακήν, δόκτω μέρες πρὸ τοῦ γάμου, ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ μὲ δόκτω ὡς δέκα συγγένισσες ἢ γειτόνισσές της πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης. Στὴ νύφη φέρονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δῶρα, μαύρη μπογιὰ καὶ κνά¹, γιὰ νὰ βάψῃ τὰ μαλλιά της. Στὸ σπίτι τοὺς ὑποδέχεται ἡ μητέρα τῆς νύφης, ἐνῷ ἡ ἔδια δὲν παρουσιάζεται μπροστά των. Στὸ σπίτι μένουν ἀρκετὴ ὥρα, τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια καὶ ἐν συνεχείᾳ φεύγουν καὶ ἐπιστρέφουν στὰ σπίτια των.

Τὴν Τετάρτη ἐπίσης τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται στὸ σπίτι τῆς νύφης οἱ φίλες της, γιὰ νὰ τὴ βάψουν τὰ μαλλιά μὲ τὴ μαύρη μπογιὰ καὶ τὴν κνά, ποὺ εἶχε φέρει τὴν Κυριακὴν ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ. Οἱ φίλες τῆς νύφης μαζί των φέρονται καὶ μιὰ γριά, εἰδικὴ γιὰ τὴ βαφὴ τῶν μαλλιῶν. Ἡ γριά, καθισμένη στὴν μέση ἐνὸς δωματίου, κρατάει στὴν ἀγκαλιά της τὴν νύφη καὶ, ἐνῷ ρίχνει σιγὰ σιγὰ μπογιὰ καὶ κνά στὰ μαλλιά της, οἱ φίλες της, ποὺ στέκονται δρόμιες γῦρο·γῦρο, τραγουδοῦν τὸ παρακάτω τραγούδι:

«Ἐνχήσον με, μανούλα μου, νὰ βάλουν τὶς μπογιάδες.

— Μὲ τὴν εὐχή μου, κόρη μου, νὰ ζήστε νὰ προκόψτε.

— Εὐχήσον με, πατέρα μου, νὰ βάλουν τὶς μπογιάδες.

— Μὲ τὴν εὐχή μου, κόρη μου, νὰ ζήστε νὰ προκόψτε.

— Εὐχήσον με, ἀδελφούλη μου, κ.λ.π.

Μετὰ τὸ βάψιμο τῶν μαλλιῶν ἀκολουθεῖ χορὸς καὶ κατόπιν ἐπιστρέφουν στὰ σπίτια των.

Τὴν Πέμπτη γίνονται τὰ «καλέσματα», ἡ πρόσκληση δηλαδὴ τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ γνωστῶν στὸ γάμο. Μιὰ ἢ δυὸ γυναῖκες, στενὲς συγγένισσες τοῦ γαμπροῦ, κρατῶντας ἔνα πανέρι μὲ μῆλα καὶ «γαρόφαλα»,² γυρίζουν στὸ χωρίο καὶ καλοῦν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ γνωστοὺς τοῦ γαμπροῦ στὸ γάμο. Πρῶτα καλοῦν τὸν παπᾶ, κατόπιν τὸ νουνὸν καὶ ἐν συνεχείᾳ τοὺς ἄλλους. Τὸ ἔδιο κάνονται καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νύφης.

Σὲ κάθε σπίτι, δταν προσφέρουν τὸ μῆλο καὶ τὰ «γαρόφαλο», λένε: «Τὴν Κυριακὴν νὰ θῆτε στὸ γάμο τοῦ Χ..» Προσφέρουν κατόπιν οὖζο ἀπὸ

¹ κνά (=κόκκινη βαφή). Ἡ λ. τουρκικὴ qına.

² γαρόφαλον (=γαρύφαλον).

μιὰ τσότρα¹, ποὺ ἔχουν μαζί των καὶ φεύγουν.

Τὴν Πέμπτη τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται οἱ φίλες τῆς νύφης στὸ σπίτι της καὶ ἀναπιάνουν τὸ προξύνι μιὰ τὰ ψωμιὰ καὶ τὰ λουκούμια² τοῦ γόμου. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ὥρα μαζεύονται καὶ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ κορίτσια, συγγενεῖς ἢ γειτόνισσές του, καὶ ἀναπιάνουν καὶ ἔκει τὸ προξύνι.

Τὴν Παρασκευὴν τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται οἱ φίλες τῆς νύφης στὸ σπίτι της. Τὰ προικιὰ τ' ἀφήνουν ὡς τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου καὶ ὅσοι θέλουν, κυρίως κορίτσια, πηγαίνουν καὶ τὰ βλέπουν. Τὴν ἴδια ὥρα τόσο στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅσο καὶ τῆς νύφης, ζυμώνουν καὶ ψήνουν τὸ ψωμὶ καὶ τὰ λουκούμια τοῦ γάμου. Στὸ σπίτι τῆς νύφης, γιὰ νὰ διασκεδάσουν, ντύνουν μιὰ κοπέλλα «ψευτόνυφη» καί, ἐνῷ αὐτὴ καμαρώνει ἢ προσκυνάει, οἱ ἄλλες γελοῦν καὶ τὴν πειράζουν.

Τὴν Παρασκευὴν τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται οἱ φίλες τῆς νύφης στὸ σπίτι της, γιὰ νὰ τὴ λούσουν τὸ κεφάλι, ποὺ εἶναι λερωμένο ἀπὸ τὴν μαύρη μπογιὰ καὶ τὴν κνά.

‘Η νύφη κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τῆς σάλας. ‘Ενα κορίτσι, δέκα ὡς δώδεκα χρονῶν, μὲ μάνα καὶ πατέρα, ρίχνει στὰ μαλλιά της ἀπὸ χρυσὸ μπρίκι νερό, ἐνῷ οἱ φίλες της, ποὺ στέκονται γῦρο, τραγουδοῦν. ‘Ἐν συνεχείᾳ τὴ χτενίζουν, τὴ ντύνουν καὶ τὴ βάζουν νὰ καθίσῃ στὸ δωμάτιο, ποὺ εἶναι ἀπλωμένα τὰ προικιά, γιὰ νὰ τὴ βλέπουν ὅσοι ἔχονται νὰ τὰ δοῦν.

Τὸ Σάββατο τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται στὸ σπίτι τῆς νύφης τὰ κορίτσια, γιὰ νὰ τὴν βλέπουν. ‘Η νύφη κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τοῦ δωματίου καὶ ἔνα ἀγόρι, ἐννέα μὲ δέκα χρονῶν, μὲ μάνα καὶ πατέρα, τὴ χτενίζει. Οἱ φίλες της, ὅρθιες γῦρο, τραγουδοῦν τὸ παρακάτω τραγούδι:

Πλέξε με, ἀδελφούλα μον, κ' ἔλα δρμήνεψέ με,
πᾶς θὰ πάω στὰ ξέρα,
στὰ πεθεριά μον,
γιατὶ κανένανε δὲν ξαίρω,
κανένα δὲν γνωρίζω,
οὕτε τὸν πεθερό μον,
οὕτε τὴν πεθερά μον.

Μετὰ τὸ χτένισμα τὴν ὁδηγοῦν στὸ δωμάτιο μὲ τὰ προικιά.

Λίγο ἀργότερα στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ μαζεύονται οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι του, καθὼς καὶ πολλὲς γυναικες καὶ κορίτσια, γιὰ νὰ πάνε στὸ σπίτι τῆς νύφης νὰ πάρουν τὰ προικιά.

¹ Εὐλινο δοχεῖο. Τουρκικὸ çotra, ἵταλικὸ ciotola.

² Μικρὰ ψωμάκια, ποὺ τὰ ἀλείφουν μὲ μέλι καὶ τὰ προσφέρουν στοὺς καλεσμένους.

Πρῶτα πηγαίνουν ἐν πομπῇ μὲ τὰ δργανα μπροστὰ καὶ παίρνουν τὸν κουμπάρο καὶ τὴν κουμπάρα. Αὐτοὶ τοὺς περιμένουν στὴν ἔξωπορτα τοῦ σπιτιοῦ των, τοὺς κερνοῦν οὗζο καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅλοι μαζὶ ἐπιστρέφουν καὶ πάλι στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ.

Ξεκινοῦν κατόπιν γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης. Μπροστὰ πηγαίνουν οἱ φίλοι τοῦ γαμπροῦ κρατῶντας ἀπὸ τὰ γκέμια κόκκινα ἢ ἄσπρα ἀλογα, στολισμένα μὲ διάφορα λουλούδια. Εἶναι τὰ ἀλογα, ποὺ θὰ κουβαλήσουν τὰ προικιά. Ἀκολουθοῦν κατόπιν τὰ δργανα, δ κουμπάρος καὶ ἡ κουμπάρα, δ πατέρας καὶ ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ, οἱ συγγενεῖς καὶ στὸ τέλος οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια. Ὁ γαμπρὸς παραμένει μὲ μερικοὺς φίλους του στὸ σπίτι.

Στὴν ἔξωπορτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς νύφης τοὺς περιμένουν οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς της. Μετὰ τὸ κέρασμα δ κουμπάρος καὶ ἡ κουμπάρα ἀνεβαίνουν στὸ δωμάτιο, γιὰ νὰ πάρουν τὰ προικιά. Οἱ φίλοι τῆς νύφης κλείνουν τὴν πόρτα καὶ τοὺς ἐμποδίζουν νὰ μποῦν, λέγοντας στὸν κουμπάρο νὰ τάξῃ. Ὁ κουμπάρος τάξει ἔνα ποσὸν καὶ τὰ κορίτσια τοὺς ἀνοίγουν τὴν πόρτα, ἐνῷ δ κουμπάρος χαιρετάει τὴ νύφη, ἡ κουμπάρα φίχνει κουφέτα στὰ προικιὰ καὶ εὐχεταὶ στὴ νύφη νὰ καλοτυχήσῃ καὶ στὰ κορίτσια νὰ καλοπαντρευτοῦν. Τὴν ὥρα, ποὺ φορτώνουν τὰ προικιὰ στὰ ἀλογα, τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κορίτσια χορεύουν στὴν αὐλή. Ἐπιστρέφουν ἐν συνεχείᾳ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ ἀπλώνουν τὰ προικιὰ στὸ δωμάτιο, ποὺ προορίζεται γιὰ τοὺς μελλονύμφους.

Στὶς 8 τὸ βράδυ δ γαμπρὸς στέλνει μὲ τὸν κουμπάρο καὶ μὲ τοὺς πιὸ στενούς του συγγενεῖς τὰ φορέματα στὴ νύφη. Αὐτὰ εἶναι ἔνα «κοντογούνι», τσόχινο καὶ στολισμένο μὲ μετάξι, τὸ νυφικό, μακρύ, μεταξωτό, χρώματος γαλάζιου ἢ καφέ, τὰ τέλια, χρώματος κιτρίνου, καὶ τὰ παπούτσια. Αὐτὰ τὰ πηγαίνουν ἐν πομπῇ μὲ τὰ δργανα μπροστὰ στὴ νύφη. Ἀπὸ τὴ νύφη παίρνουν τὰ δῶρα γιὰ τὸ γαμπρό, ποὺ εἶναι ἔνα σώβρακο, ἔνα ἐσωτερικὸ καὶ ἔνα ἔξωτερικὸ πουκάμισο, ἔνα ζευγάρι κάλτσες καὶ ἔνα μεταξωτὸ μαντήλι, καὶ τὰ φέρνουν ἐν πομπῇ πάλι στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ἐκεῖ χορεύουν καὶ γλεντοῦν ἀρκετὲς ὥρες καὶ κατόπιν διαλύνονται.

4. Ἡ ήμέρα τοῦ γάμου.

Τὴν Κυριακὴν πρωΐ - πρωΐ, τὴν ὥρα ποὺ βγαίνει δ ἥλιος, ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ πηγαίνει μόνη της στὴ βρύση καὶ παίρνει νερό, γιὰ νὰ ξυρίσουν καὶ νὰ λούσουν τὸ γυιό της.

Στὶς 10 τὸ πρωΐ μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ οἱ φίλοι του καὶ πολλὰ κορίτσια καὶ γυναῖκες, γιὰ νὰ τὸν ξυρίσουν καὶ νὰ τὸν λούσουν.

Ὁ γαμπρὸς κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τοῦ σαλονιοῦ. Στὸ λαιμό του δ κουρέας βάζει μιὰ εἰδικὴ γιὰ ξύρισμα λεκάνη, ποὺ τὴν κρατάει δ

γαμπρὸς μὲ τὸ χέρι του, καὶ ἀπὸ τὸ ταβάνι, πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ γαμπροῦ, κρεμνάει μιὰ νιπτήρα. Ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ γεμίζει τὴ νιπτήρα μὲ ζεστὸ νερό καὶ τὴ λεκάνη μὲ νερό καὶ σαπουνάδα. Τὴν ὥρα, ποὺ δὲ κουρέας ξυρίζει τὸ γαμπρό, τὰ κορίτσια τραγουδοῦν.

Λούζεται τ' ἀρχοντόπουλο σ' ἔνα χρυσὸ λεγένι,¹
ἡ πάπια φέρνει τὸ νερὸ κ' ἡ χήρα τὸ σαπούνι
κ' ἡ ἀδελφή του ἡ γρήγορῃ φέρνει τὸ πεστεμάλι.²

Στὸ δεύτερο ξύρισμα τὰ «παιδιά» κολλοῦν νομίσματα στὸ πρόσωπο τοῦ γαμπροῦ. Τὰ νομίσματα αὐτὰ τὰ ρίχνει δὲ κουρέας μὲ τὸ πίσω μέρος τοῦ ξυραφιοῦ του στὴ λεκάνη μὲ τὸ νερό καὶ τὶς σαπουνάδες καὶ μετὰ τὸ ξύρισμα τὰ παιδίανται. Τὸ νερὸ μὲ τὶς σαπουνάδες τὸ ρίχνει ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ σὲ κρυφὸ μέρος ἦ σὲ τρεχάμενο νερό, γιατὶ φοβᾶται νὰ μὴ κάμουν μάγια τὸ γυιό της. Τὴν ὥρα, ποὺ ξυρίζουν τὸ γαμπρό, ἡ μητέρα του κλαίει, γιατὶ πιστεύεται πώς ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη φεύγει πιὰ τὸ παιδί ἀπὸ τὰ χέρια της.

Μετὰ τὸ ξύρισμα τοῦ γαμπροῦ οἱ φίλοι του τὸν ὁδηγοῦν σ' ἔνα δωμάτιο κ' ἐκεῖ τὸν ντύνουν καὶ τὸν στολίζουν. Πρῶτα τὸν βοηθοῦν νὰ φορέσῃ τὰ ἐσώρρουχα, πού, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, εἶναι δῶρα τῆς νύφης. Προτοῦ φορέσῃ τὸ ἐσωτερικὸ πουκάμισο, τὸ θυμιατίζουν τρεῖς φορὲς καὶ περνοῦν κατόπιν ἀπὸ τὸ μανίκι του ἔνα ἀτσαλένιο μαχαίρι καὶ ἀναμμένα κάρβουνα, γιὰ νὰ μὴ τὸν «δέσουν»³ οἱ ἔχθροι του. Σ' ἔνα ἀπὸ τὰ ἐσώρρουχά του δάβουν καὶ ἔνα σταυρό, γιὰ νὰ φυλάγεται ἀπὸ τὰ μάγια. Ἐν συνεχείᾳ φοράει τὸ πουτούρι,⁴ ποὺ εἶναι ἀπὸ μάλλινο ὑφασμα, χρώματος μαύρου ἦ καφέ, φαρδὸν πάνω καὶ στενὸ κάτω, τὸ ἀντερί,⁵ ποὺ εἶναι κεντημένο μὲ λουλούδια, καὶ τὸ φέσι,⁶ χρώματος κοκκίνου μὲ μεταξωτὴ φούντα. Στὸ λαιμό του δίχνει ἔνα μαντήλι καὶ στὸ στῆθος του βάζει ἔνα λουλούδι. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τσέπες του βάζουν μιὰ κλειδαριὰ κλειδωμένη, ἔνα σβυσμένο κάρβουνο καὶ ἔνα κομμάτι ψωμί.

¹ Τουρκικὸ legen, ἵσως τὸ ἔλληνικὸ λεκάνη.

² Τὸ πεστιμάλι—(πετοέτα τοῦ μπάνιου). Τουρκικὸ pestemal.

³ Ὁ πληροφοριοδότης Θωμᾶς Ἀντύπας μὲ τρόμο διηγεῖται κάτι, ποὺ συνέβη σ' ἔνα χωριανό του ἐδῶ καὶ 50 χρόνια. «Τὸν Κώστα, τὸ παιδί ἐνδὲ πλούσιου χωριανοῦ μας», λέγει ὁ μπάρμπα—Θωμᾶς, «τὸν ἔδεσε πολὺ γερὰ μιὰ γριὰ μαγίστρα, ποὺ τὴν πλήρωσε πέντε λίρες ἔνας νέος, ἐρωτευμένος μὲ τὸ κορίτσι, ποὺ δὲ Κώστας παντρεύτηκε. Σαράντα μέρες ὁ Κώστας ἔβλεπε τὴ γυναίκα του καὶ ἔτρεμε· οὕτε ἡτο δυνατὸν νὰ τὴν πλησιάσῃ. Στὰ χαμένα οἱ δικοὶ του ἔτρεχαν σὲ γιατροὺς καὶ κομπογιαννίτες. Εὐτυχῶς βρήκαν ἔνα μάγο, γερώτερο στὴν τέχνη ἀπὸ τὴν γριὰ μαγίστρα, ποὺ κατάφερε καὶ γιάτρεψε τὸν Κώστα σὲ σαράντα μέρες.»

⁴ Ἀνδρικὸ πανταλόνι· τουρκικὸ potur.

⁵ Μακρὺ ἀνδρικὸ φόρεμα· τουρκικὸ entari.

⁶ Τουρκικὸ fes· ἀπὸ τὴν πόλη Fez, πρωτεύουσα τοῦ Μαρόκου.

Μετὰ τὸ ντύσιμο οἱ φίλοι του τὸν σηκώνουν ψηλά, φωνάζοντας «ἄξιος, ἄξιος» κι αὐτὸς τάζει μιὰ διασκέδαση ἥ κάτι ἄλλο. Ἐν συνεχείᾳ τὸν δόδηγοῦν σ' ἄλλο δωμάτιο, δπου τὸν περιμένουν οἱ γονεῖς, τῷ ἀδέλφια καὶ οἱ στενοὶ συγγενεῖς. Σκύβει, τοὺς φιλάει τὸ χέρι κι αὐτοὶ κλαίγοντας τὸν φιλοῦν στὸ μέτωπο.

Κατόπιν δὲ γαμπρός καὶ οἱ φίλοι του κάθονται στὸ τραπέζι καὶ τρῶνε μόνον ρύζι, γιὰ νὰ «ριζώσουν».

Τὴν ὡρα, ποὺ αὐτοὶ τρῶνε, τὰ κορίτσια παίρνουν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἔνα μεγάλο στρογγυλὸ τσουρέκι, καὶ ἐν πομπῇ, μὲ τὰ ὅργανα μπροστά, πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς κουμπάρας, τὴν παίρνουν καὶ ἐν συνεχείᾳ πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης. Ἡ κουμπάρα παίρνει μαζί της ἔνα ποτήρι μὲ μέλι, σκεπασμένο μὲ μεταξωτὸ μαντήλι. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης, ποὺ τοὺς περιμένουν, στήνουν στὴ μέση τῆς αὐλῆς ἔνα κοφίνι. Πάνω σ' αὐτὸ βάζει ἥ κουμπάρα τὸ τσουρέκι, τὸ ἀλείφει μὲ μέλι καί, ἐνῷ ἀπομακρύνεται, τὰ κορίτσια ὅρμοῦν καὶ ἀρπάζουν ἀπὸ ἔνα κομμάτι. Αὐτὸ τὸ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι των καὶ ὀνειρεύονται αὐτόν, ποὺ θὰ παντρευτοῦν.

Τὴν ὡρα, ποὺ ντύνουν τὸ γαμπρό, ντύνουν καὶ στολίζουν καὶ τὴ νύφη στὸ δικό της σπίτι. Ἡ νύφη κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα στὴ μέση τοῦ δωματίου καὶ μιὰ μορφωμένη κοπέλλα τὴ ντύνει καὶ τὴ στολίζει. Οἱ φίλες της ὅρθιες γῆρο τραγουδοῦν.

Σήμερα μιά, σήμερα δυό, σήμερα τρεῖς καὶ πέντε,
σήμερα πιὰ χωρίζεται μάρα καὶ θυγατέρα.

Προτοῦ τὴ φορέσουν τὴν ἐσωτερικὴ φανέλλα, τὴν ύψιματίζουν τρεῖς φορὲς καὶ περνοῦν ἀπὸ τὸ μανίκι της ἀτσαλένιο μαχαίρι καὶ ἀναμμένα κάρβουνα.

Μετὰ τὸ ντύσιμο καὶ τὸ στόλισμα τὴν δόδηγοῦν στὴ σάλα, δπου τὴν περιμένουν οἱ δικοὶ της. Προσκυνάει τρεῖς φορές, τοὺς φιλάει τὸ χέρι κι αὐτοὶ τὴν φιλοῦν στὸ μέτωπο. Κάθεται κατόπιν μὲ τὶς φίλες της στὸ σαλόνι, ὡς τὴν ὡρα, ποὺ θὰ τὴν πάρουν γιὰ τὰ στεφανώματα, καὶ δέχεται τὶς εὐχὲς τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ γνωστῶν της.

Στὶς 4 τὸ ἀπόγευμα ἔκεινοῦν ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης, γιὰ νὰ τὴν πάρουν γιὰ τὰ στεφανώματα. Μπροστὰ πηγαίνουν τὰ ὅργανα, ἀκολουθοῦν δύο «παραστεκάμενοι» μὲ ἀσπρες ποδιές, ποὺ δὲ ἔνας ἀπ' αὐτοὺς κρατάει ἔνα δίσκο μὲ ποτήρια κι δὲ ἄλλος μιὰ τσότρα μὲ κρασί, στολισμένη μὲ λουλούδια, δὲ πατέρας τοῦ γαμπροῦ μὲ δυὸ τρεῖς στενοὺς συγγενεῖς του, δὲ γαμπρός, ποὺ τὸν κρατοῦν ἀπὸ τὰ χέρια τῷ ἀδέλφια του, καὶ κατόπιν οἱ ἄλλοι καλεσμένοι.

Πρῶτα περνοῦν καὶ παίρνουν τὸν κουμπάρο καὶ τὴν κουμπάρα, ποὺ τοὺς περιμένουν στὴν ἔξωπορτα τοῦ σπιτιοῦ των, καὶ ἐν συνεχείᾳ τραβοῦν

γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης. Ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ δὲν συνοδεύει τὴν πομπή, ἀλλὰ μὲ δυὸ τρεῖς γυναῖκες πηγαίνει στὴν ἐκκλησία, ὅπου καὶ τοὺς περιμένει.

“Οταν ἡ νύφη εἶναι ἀπὸ ἄλλο χωριό, τότε ὁ γαμπρὸς μὲ τὸν κουμπάρο, τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους του, πηγαίνουν μὲ τὰ καλύτερα ἄλογα, ποὺ τὰ στολίζουν μὲ κόκκινες βελέντζες ἢ μὲ πολύχρωμα ὑφάσματα, καὶ τὴν παίρνουν ἀπὸ τὸ χωριό της. Τὸ ἄλογο τοῦ γαμπροῦ εἶναι πάντοτε κόκκινο καὶ τὴν ὄδα, ποὺ ἡ γαμήλιος πομπὴ ἔκεινάει, δένουν στὸ χαλινάρι του ἔνα μαντήλι.

“Οταν ἡ πομπὴ φθάσῃ σὲ ἀπόσταση ἑνὸς περίπου χιλιομέτρου ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς νύφης, δύο ἡ τρία ἀτομα, ποὺ λέγονται «χαμπερτζῆδες»,¹ προπορεύονται, γιὰ νὰ δοῦν ἀν εἶναι ἔτοιμοι οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης νὰ ὑποδεχθοῦν τὸ γαμπρὸ καὶ τὴ συνοδεία του. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς «χαμπερτζῆδες» κρατάει στὸ χέρι του μιὰ «τσιότρα» μὲ κρασί, στολισμένη μὲ πολλὰ λουλούδια.

“Εξω ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς νύφης τοὺς περιμένουν μὲ τραγούδια οἱ γονεῖς, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γνωστοί της. Τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κορίτσια, ποὺ περιμένουν κι αὐτά, φράζουν τὸ δρόμο μὲ ξύλα καὶ σκοινιὰ, γιὰ νὰ μὴ περάσῃ ὁ γαμπρός.

“Οταν οἱ «χαμπερτζῆδες» πλησιάσουν, ἡ μητέρα τῆς νύφης δένει ἀπὸ ἔνα μαντήλι στὸ χαλινάρι τοῦ ἀλόγου των κι αὐτὸι ἐν συνεχείᾳ ἐπιστρέφουν στὴν πομπή, γιὰ ν' ἀναγγείλουν στὸ γαμπρὸ ὅτι τοὺς περιμένουν. Ἡ πομπή, μὲ τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν κουμπάρο μπροστά, ἔκεινάει καί, ὅταν φθάσῃ στὸ φράγμα, τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κορίτσια ἐμποδίζουν τὴν πομπὴ νὰ περάσῃ λέγοντας στὸ γαμπρὸ νὰ τάξῃ, δηλαδὴ νὰ δώσῃ χρήματα. Ὁ γαμπρὸς τάξει καὶ τὰ παιδιὰ τοὺς ἀφήνουν καὶ περοῦν.

“Οταν φθάσουν στὸ σπίτι, ἐνῷ τὰ ὅργανα παίζουν στὴν αὐλή, ὁ γαμπρὸς μὲ τὸν κουμπάρο ἀνεβαίνουν, γιὰ νὰ πάρουν τὴ νύφη. Οἱ φίλες ὅμως τῆς νύφης κλείνουν τὴν πόρτα καὶ δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ μποῦν λέγοντας στὸν κουμπάρο νὰ τάξῃ. Ὁ κουμπάρος τάξει κι αὐτὲς ἀνοίγουν τὴν πόρτα. Ὁ γαμπρὸς μπαίνει στὸ δωμάτιο μὲ τὸ δεξὶ πόδι καὶ μπαίνοντας αὐτὸς μὲν προσπαθεῖ νὰ πατήσῃ τὸ δεξὶ πόδι τῆς νύφης, ἡ δὲ νύφη τὸ δεξὶ τοῦ γαμπροῦ. Ὅποιος πατήσῃ τὸ πόδι τοῦ ἄλλου εἶναι δυνατώτερος καὶ ὁ ἄλλος μετὰ τὸ γάμο πρέπει νὸ ὑπακούῃ σ' αὐτόν.

“Ἐν συνεχείᾳ μπαίνει στὸ δωμάτιο ἡ μητέρα τῆς νύφης, ἔχοντας μιὰ πίττα στὸ κεφάλι της. Οἱ φίλες τῆς νύφης δρομοῦν πάνω της καὶ προσπαθοῦν ν' ἀρπάξουν ἀπὸ τὸ ταψί ἔνα κομμάτι πίττα. Πιστεύουν πὼς αὐτή, ποὺ θ' ἀρπάξῃ καὶ θὰ φάῃ πράτη τὴν πίττα, αὐτὴ θὰ παντρευτῇ καὶ νωρίτερα ἀπὸ τὶς ἄλλες.

¹ Χαμπάρι (=εδηση). Τουρκικὸ haber.

‘Ο κουμπάρος κατόπιν, κρατῶντας ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη ἔνα μαντήλι καὶ δίνοτας τὴν ἄλλη στὸ γαμπρὸ καὶ στὴ νύφη νὰ τὴν κρατήσουν, τοὺς παίρνει καὶ τοὺς ὁδηγεῖ στὸ σαλόνι, ὅπου βρίσκονται οἱ γονεῖς, τ’ ἀδέλφια καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης. ‘Η νύφη ἔκει τοὺς ἀποχαιρετάει.

Πρῶτα πηγαίνει στὸν πατέρα της, προσκυνάει τρεῖς φορές, τοῦ φιλάει τρεῖς φορές τὸ δεξὶ του χέρι, ἔαναπροσκυνάει καὶ κατόπιν ἔαναφιλάει πρῶτα τὸ δεξὶ χέρι, ὑστερα τὸ ἀριστερὸ καὶ πάλι τὸ δεξί. Τὸ ἵδιο κάμνει καὶ στὴ μητέρα της καὶ στοὺς ἄλλους στενούς της συγγενεῖς. Τὴν ὥρα, ποὺ τοὺς ἀποχαιρετάει, τῆς δίνουν διάφορες εὐχές, ὅπως «νὰ ζήσετε» ή «καλὴ ἀγάπη νὰ ἔχετε».

‘Οταν βγῆ ἀπὸ τὸ σπίτι, γυρίζει, προσκυνάει τρεῖς φορὲς καὶ χύνει κρασὶ ἀπὸ ἔνα ποτήρι. Τὴν ὥρα, ποὺ περνάει τὸ κατώφλι, τῆς ωίχνουν κουφέτα καὶ καρφώνουν στὴ γῆ ἔνα καρφί. Οἱ φίλες της ἐν τῷ μεταξὺ τραγουδοῦν τὸ παρακάτω τραγούδι:

*Αφήνω γειὰ στὸ μαχαλᾶ, χαρὰ στὰ παλληκάρια,
ἀφήνω καὶ στὴ μάνα μου τρία γναλιὰ φαρμάκι,
τὸ ἔνα νὰ πίνῃ τὸ πρωΐ, τὸ ἄλλο τὸ μεσημέρι,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερό, νὰ πίνῃ, δταν πλαγιάζῃ.

Ξεκινοῦν κατόπιν γιὰ τὴν ἐκκλησία. Μπροστὰ πηγαίνει ὁ κουμπάρος, ἀκολουθεῖ ὁ γαμπρός, ποὺ τὸν κρατοῦν οἱ «παράγαμπροι», ἐν συνεχείᾳ ἡ νύφη, ποὺ τὴν κρατοῦν κι αὐτὴν οἱ φίλες της, καὶ στὸ τέλος οἱ ἄλλοι συγγενεῖς, φίλοι καὶ γνωστοί.

‘Αν στὸ δρόμο συναντήσουν ἄλλη γαμήλιο πομπή, οἱ νύφες κρύβονται, γιὰ νὰ μὴ δῆ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Οἱ κοπέλλες δηλαδὴ τῆς μιᾶς πομπῆς κυκλώνουν τὴν μιὰ νύφη, ὡσπου νὰ περάσῃ ἡ ἄλλη. ‘Αν ὅμως, σπάνιο πρᾶγμα, ἡ μία νύφη δῆ τὴν ἄλλη, ἀλλάζουν νομίσματα. Κάθε νερό, ποὺ θὰ συναντήσουν, ἡ νύφη τὸ ἀσημώνει, δίχνει δηλαδὴ μέσα σ’ αὐτὸ ἔνα νόμισμα.

Στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησίας ἡ πομπὴ σταματάει καὶ ἡ νύφη προσκυνάει τρεῖς φορές. ‘Ο ιερέας, ποὺ περιμένει τοὺς μελλονύμφους στὴν πόρτα, παίρνει πρῶτα τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὸ κέντρο τῆς ἐκκλησίας. ‘Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ πάρῃ καὶ ὁδηγήσῃ δίπλα στὸ γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη, τοὺς δώταει ἀν όντες νὰ παντρευτοῦν.

Τὰ στέφανα, ποὺ εἶναι ἀσημένια ή ἐπίχρυσα, εἶναι τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ποτήρι μὲ τὸ κρασὶ τὸ φέρνει ὁ κουμπάρος. ‘Απ’ αὐτὸ πίνουν τρεῖς φορὲς ὁ γαμπρός, τρεῖς ἡ νύφη καὶ τὸ ὑπόλοιπο ὁ κουμπάρος. Μετὰ τὸ κρασὶ ἡ κουμπάρα προσφέρει στὸ γαμπρὸ καὶ στὴ νύφη ἀπὸ ἔνα λουκούμι. Λουκούμια δίνονται καὶ στοὺς ἄλλους καλεσμένους.

Τὴν ὥρα, ποὺ διερέας βάζει τὰ στέφανα στοὺς νεονύμφους, ἡ κουμπάρα δίχνει στὴν πλάτη των «τόπια» υφάσματος. Στὸ χορὸ τοῦ Ἡσαΐα τοὺς

όαινουν μὲ «μπιπλιά», ποὺ εἶναι ἀνακατεμένα μὲ δύζι καὶ κριθάρι. Τὰ «μπιπλιά» τὰ μαζεύουν οἱ νέοι καὶ οἱ νέες καὶ τὰ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τοῦ κρεββατίου των, γιὰ νὰ δοῦν στὸν ὑπνο των ποιὸν ἥ ποιὰ θὰ παντρεφτοῦν. Ἐάν δὲ κουμπάρος χτυπήσῃ τὰ στέφανα τὴν ὡρα τῆς στέψεως, εἶναι κακὸ σημάδι. Οἱ νεόνυμφοι ἥ δὲν θὰ ζήσουν καλὰ ἥ θὰ χωρίσουν. Μετὰ τὸ χαιρετισμὸ ἥ μητέρα τοῦ γαμπροῦ δὲν παραμένει στὴν ἐκκλησία, γιὰ νὰ δεχθῇ τὰ συγχαρητήρια τῶν καλεσμένων, ἀλλά, ἀφοῦ πάρῃ τὸ ὑφασμα, ποὺ ἔταν στοὺς ὄμοις τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης, ἐπιστρέφει στὸ σπίτι της καὶ ἐτοιμάζει τρία ψωμιά, μιὰ στάμνα μὲ νερὸ καὶ μιὰ ποδιά.

Τὶς λαμπάδες, ποὺ κρατοῦσαν στὴν ἐκκλησία δὲ γαμπρὸς καὶ ἥ νύφη, τὶς παίρνει μετὰ τὴ στέψη ἔνα κοριτσάκι καὶ τὶς φέρνει ἀναμμένες στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅπου ἥ μητέρα του τὶς σβήνει μέσα σ' ἔνα ποτήρι μὲ κρασὶ καὶ τὶς τοποθετεῖ στὸ εἰκονοστάσι. Αὐτές ὑστερα ἀπὸ δεκαπέντε μέρες τὶς ἐπιστρέφουν στὴν ἐκκλησία.

Μετὰ τὴν στέψη οἱ νεόνυμφοι καὶ δλοι οἱ καλεσμένοι, μὲ τὰ ὅργανα μπροστά, ἐπιστρέφουν ἐν πομπῇ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ὅταν φθάσουν κοντά, τραγουδοῦν :

*"Ἄροιξε, μάνα, ἄροιξε,
στρῶσε διπλᾶ τὰ στρώματα,
διπλᾶ καὶ τὰ παπλώματα,
δ γυιός σου φέρνει πέρδικα.*

Στὴν ἔξωπορτα ἥ νύφη προσκυνάει τρεῖς φορὲς καὶ κατόπιν μπαίνει πατῶντας σὲ ἔνα ἀλετροσίδηρο. Σ' αὐτὸ πατοῦν καὶ δλοι οἱ ἄλλοι, ποὺ ἐν συνεχείᾳ μπαίνουν. Στὴν ἐσωτερικὴ πόρτα τὴν περιμένει ἥ πεθερά της. Μπροστά της ἥ νύφη προσκυνάει τρεῖς φορὲς καὶ τῆς φιλάει τὸ χέρι καὶ στοὺς ὄμοις. Ἡ πεθερά τὴν φιλάει κι αὐτὴ καὶ κατόπιν τῆς κρεμνάει στὸ λαιμὸ τὸ φλούρι, τῆς δένει τὴν ποδιά, τῆς δίνει στὸ δεξὶ χέρι τὸ σταμνὶ μὲ τὸ νερὸ καὶ τέλος βάζει στὴν ποδιά της τὰ τρία ψωμιά. Ἄνεβαίνοντας ἥ νύφη στὸ δωμάτιό της χύνει στὴ σκάλα τὸ νερὸ μὲ τὸ σταμνὶ καὶ στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι τὸ σπάνει. Ἀν αὐτὸ σπάσῃ, πιστεύουν πὼς ἥ νύφη εἶναι παρθένος. Ἐν συνεχείᾳ ἥ πεθερά δίνει στὴ νύφη ἔνα φλυτζάνι μὲ μέλι καὶ ἥ νύφη μπαίνοντας στὸ νυφικὸ της δωμάτιο ἀλείφει μ' αὐτὸ τὴν πόρτα. Μετὰ τὴν νύφη μπαίνει στὸ δωμάτιο δὲ γαμπρός, δὲ κουμπάρος καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς. Οἱ ὑπόλοιποι καλεσμένοι κάθονται στὸ σαλόνι.

Μετὰ τὸ κέρασμα μιὰ φίλη τῆς νύφης φέρνει καὶ δίνει στὸν κουμπάρο ἔνα κλωνάρι δάφνης. Κρατῶντας αὐτὸ δὲ κουμπάρος βγαίνει καὶ κάθεται στὴ σάλα. Ὅστερα ἀπὸ λίγο βγαίνει καὶ ἥ νύφη. Ὁ κουμπάρος σηκώνει τὰ τέλια ἀπὸ τὸ πρόσωπό της καὶ τὰ δίχνει πρὸς τὰ πίσω. Τὴν ὡρα, ποὺ δὲ κουμπάρος «ἀνοίγει» τὰ τέλια, οἱ φίλοι τοῦ γαμπροῦ σφίγγουν μ' ἔνα

μαντήλι τὸ λαιμό του, ὥσπου νὰ τάξῃ ἔνα ψητὸ ἀρνὶ ἢ μία διασκέδαση. Ἐν συνεχείᾳ ἡ πεθερὰ δίνει στὴ νύφη ἔνα μπρίκι μὲ νερὸ κι αὐτὴ ὁίχνει ἀπ’ αὐτὸ νερὸ στὸν κουμπάρο νὰ πλυνθῇ. Τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κορίτσια ὅμως δίχνουν στάχτη στὰ χέρια του, ὥσπου καὶ πάλι τάξει.

Ἄκολουθεῖ κατόπιν χορὸς μὲ ὅργανα. Πρῶτος χορεύει ὁ κουμπάρος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ νύφη, ὁ γαμπρός, τὰ πεθερικὰ καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς καὶ γνωστοί.

Μετὰ τὸ χορὸ τὰ ὅργανα, ἀφοῦ συνοδέψουν τὸν κουμπάρο καὶ τοὺς γονεῖς τῆς νύφης στὰ σπίτια των, ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ ἔκουνδάζονται.

“Οταν φύγουν ὅλοι, μιὰ γριὰ «πρωτοστέφανη», ἔμπιστη τῆς οἰκογενείας, παίρνει τοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς ὀδηγεῖ σ’ ἔνα δωμάτιο, ὅπου εἶναι στρωμένο τὸ τραπέζι. Τὸ μόνο φαγητὸ πάνω σ’ αὐτὸ εἶναι τὸ ὁνύζι, γιὰ νὰ φάνε ἀπ’ αὐτὸ οἱ νεόνυμφοι καὶ νὰ ὁιζώσουν. ‘Η γριὰ τοὺς δίνει τὴν πρώτη κουταλὶα καὶ ἐν συνεχείᾳ τρῶνε μόνοι των.

Τὸ βράδυ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἀκολουθεῖ γλέντι. “Οταν οἱ νεόνυμφοι τελειώσουν τὸ φαγητό, τὰ ὅργανα πηγαίνουν καὶ παίρνουν πρῶτα τὸν κουμπάρο καὶ ὑστερα τοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς τῆς νύφης καὶ τοὺς συνοδεύουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. ‘Ο κουμπάρος φέρνει μαζί του ψητὰ ἀρνιὰ καὶ γλυκίσματα. Οἱ νεόνυμφοι τοὺς ὑποδέχονται στὴν ἔξωπορτα τοῦ σπιτιοῦ των καὶ τοὺς ὀδηγοῦν στὰ καλοστρωμένα δωμάτια.

Στρώνονται κατόπιν τὰ τραπέζια καὶ σερβίρονται τὰ φαγητὰ τοῦ γαμπροῦ. Οἱ νεόνυμφοι δὲν κάθονται στὸ τραπέζι. Κάπου - κάπου τὸ φαγητὸ διακόπτεται καὶ οἱ καλεσμένοι τραγουδοῦν. “Ενα ἀπὸ τὰ τραγούδια εἶναι καὶ τὸ παρακάτω·

Γιὰ δέστε με πᾶς στέκομαι, σὰν ξένος, σὰν διαβάτης·
ὅποιος περάσῃ καὶ μὲ δῆ, θαρρεῖ ντέρτι δὲν ἔχω,
μὰ ἔγὼ ἔχω ντέρτι στὴν καρδιά, στὰ χείλη μου φαρμάκι.

“Υστερα ἀπὸ τὰ φαγητὰ τοῦ γαμπροῦ σερβίρονται τὰ ψητὰ ἀρνιὰ τοῦ κουμπάρου. ‘Ο κουμπάρος παίρνει τὸ κόκκαλο τοῦ πισινοῦ ποδιοῦ, τὸ τυλίγει σὲ μιὰ πετσέτα καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ σπάσῃ. “Αν τὸ σπάσῃ, πιστεύουν πῶς ἡ νύφη εἶναι παρθένος. ‘Εν συνεχείᾳ μπαίνει ἡ ἀρχιμαγείρισσα κρατῶντας τὴ μεγάλη κουτάλα. ‘Αρχίζοντας ἀπὸ τὸν κουμπάρο περνάει ἀπ’ ὅλους τοὺς καλεσμένους κι αὐτοὶ δίχνουν χοήματα μέσα στὴν κουτάλα. Αὐτὰ τὰ παίρνει ἡ ἀρχιμαγείρισσα καὶ τὰ μοιράζεται μὲ τὶς γυναῖκες, ποὺ βοήθησαν στὴν ἔτοιμασία τῶν φαγητῶν.

Μετὰ τὸ φαγητὸ ἀρχίζει ὁ χορὸς μὲ ὅργανα καὶ τραγούδια. Τότε λέγεται καὶ τὸ παρακάτω τραγούδι·

Γιὰ φάτε, πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρῆτε, νὰ χαροῦμε,
σ' αὐτὸν τὸν χρόνο τὸν καλό, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξαίρει,
γιὰ ζουμε, γιὰ πεθαίνομε, γιὰ σ' ἄλλον κόσμο πάμε.

Μετὰ τὸ γλέντι πρῶτος φεύγει ὁ κουμπάρος. Τὰ δργανα τὸν συνοδεύουν ὡς τὸ σπίτι του καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπιστρέφουν καὶ συνοδεύουν καὶ τοὺς γονεῖς τῆς νύφης στὸ δικό των.

“Οταν δλοι φύγουν, ἡ πρωτοστέφανη γριὰ στρώνει τὸ νυφικὸ κρεβάτι καὶ δδηγεῖ σ' αὐτὸ τοὺς νεονύμφους. Κάθεται λίγο μαζί των, τοὺς λέει τί πρέπει νὰ κάμουν καὶ ἐν συνεχείᾳ βγαίνει ἀπὸ τὸ δωμάτιο καὶ περιμένει ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα. “Αν αὐτοὶ ἀργήσουν, ἡ γριὰ χτυπάει τὴν πόρτα καὶ τοὺς φωνάζει «ἄκομα, ἄκομα;..»” Οταν τελειώσουν, ὁ γαμπρὸς ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ ἡ γριὰ μπαίνει, γιὰ νὰ δῇ τὰ σημάδια, ἀν δηλαδὴ ἡ νύφη εἶναι παρθένος ἢ δχι. “Αν συμβαίνῃ τὸ πρῶτο, ἡ γριὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ δωμάτιο καὶ σπάζει ἔνα μπουκάλι ἢ μιὰ στάμνα, γιὰ νὰ καταλάβουν οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ ὅτι ἡ νύφη των εἶναι παρθένος. “Αν δχι, δὲν σπάζει τίποτα, καλεῖ ἴδιαιτέρως τοὺς γονεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ τοὺς λέει τὰ δυσάρεστα νέα.

Οταν τὰ «σημάδια» εἶναι καλά, οἱ νεόνυμφοι ντύνονται καὶ βγαίνουν στὸ σαλόνι, ὅπου τοὺς περιμένουν οἱ σπιτικοί των. Ἐκεῖ ἡ νύφη χύνει ἀπὸ εἰδικὸ «μπρίκι» νερὸ σ' δλους μὲ τὴ σειρὰ νὰ πλυνθοῦν καὶ τοὺς δωρίζει ἀπὸ ἔνα προσόψιο τῆς προίκας της νὰ σκουπισθοῦν. Κατόπιν τοὺς κερνάει οὗζο, γλυκὸ καὶ καφὲ καὶ δλοι ἐν συνεχείᾳ πηγαίνουν νὰ κοιμηθοῦν.

5. Τὰ μετὰ τὸν γάμον.

Τὴ Δ ε υ τέ ρ α, πρωΐ - πρωΐ, ἡ ἀρχιμαγείρισσα παίρνει ἔνα μπουκάλι μὲ οὗζο, στολισμένο μὲ λουλούδια καὶ τέλια, δίχνει μέσα ζάχαρη καὶ πηγαίνει στὸν κουμπάρο, στοὺς γονεῖς τῆς νύφης καὶ στοὺς στενοὺς συγγενεῖς, γιὰ νὰ διαλαλήσῃ τὸ εὐχάριστο γεγονός, ὅτι ἡ νύφη ἡτο παρθένος. Κερνάει σ' δλους οὗζο κι αὐτοὶ τῆς δίνουν δῶρα γι' αὐτὴν καὶ γιὰ τὴ νύφη. Φορτωμένη δῶρα, ἐπιστρέφει ἐν συνεχείᾳ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ.

Τὴ Δευτέρα ἐπίσης τὸ πρωΐ μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, τῆς νύφης καὶ τῆς κουμπάρας οἱ γυναῖκες καὶ ἐτοιμάζουν διάφορα γλυκίσματα. Αὐτὰ τὰ παίρνουν καὶ λίγο ἀργότερα μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ τὰ τρόγων.

Οταν φύγουν οἱ γυναῖκες, μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ οἱ φίλοι του. Σ' αὐτὸ ἔρχονται καὶ τὰ δργανα καὶ γιὰ ἀρκετὲς ὕδρες διασκεδάζουν. “Ἐν συνεχείᾳ, ἐν πομπῇ καὶ μὲ τὰ δργανα μπροστά, ἔχοντας στὴ μέση τὸ γαμπρό, γυρίζουν σ' δλο τὸ χωριό.

Τὴ Δευτέρα τὸ βράδυ μετὰ τὸ φαγητὸ ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ μπροστὰ σ' δλη τὴν οἰκογένεια δίνει στὸ γυιό του ἔνα τσιγάρο νὰ καπνίσῃ.

Αὐτὸ σημαίνει πώς ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἔκείνη ὁ γαμπρὸς εἶναι ἐλεύθερος νὰ καπνίζῃ μπροστὰ στοὺς γονεῖς του.

Τὴν Τετράρχη τὸ ἀπόγευμα μαζεύονται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ οἱ φύλες τῆς νύφης, γιὰ νὰ τὴν πᾶν στὴ βρύση. Ἡ νύφη φοράει τὸ νυφικό της φόρεμα, κρεμνάει τὰ τέλια στὴ δεξιὰ μεριὰ καὶ παίρνει στὸ χέρι της μιὰ στάμνα. Ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα ἔσκινᾶν γιὰ τὴ βρύση. Μπροστὰ πηγαίνουν τὰ δόγανα, ἀκολουθεῖ ἡ νύφη, ποὺ τὴν κρατάει ἡ ἀδελφὴ τοῦ γαμπροῦ ἡ μιὰ φίλη της, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ ἄλλα κορίτσια. Στὴ βρύση ἡ νύφη προσκυνάει τρεῖς φορὲς καὶ δίχνει στὸ νερὸ νομίσματα. Αὐτά, ὅταν ἡ νύφη φύγῃ, τὰ μαζεύονταν τὰ παιδιά. Κατόπιν γεμίζει τὴ στάμνα, δίχνει σ' ὅλα τὰ κορίτσια νὰ πλυθοῦν, τὴν ἔαναγεμίζει καὶ ἐν πομπῇ ἀπὸ ἄλλο τώρα δρόμο ἐπιστρέφονταν στὸ σπίτι. Ἀπ' ὅπου ἡ νύφη περνάει, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια βγαίνουν στὰ παράθυρα καὶ στὶς πόρτες καὶ τὶς δίχνουν δύζι, γιὰ νὰ διζώσῃ. Ὄταν φθάσουν στὸ σπίτι, δίχνει στὸν πεθερὸ καὶ στὴν πεθερά της νερὸ νὰ πλυθοῦν καὶ τοὺς κερνάει γλυκὸ καὶ καφέ. Ἀκολουθεῖ ἐν συνεχείᾳ γλέντι ὁσὲ τὰ μεσάνυχτα.

Τὸ Σάββατο τὸ ἀπόγευμα γίνονται τὰ «ἀποστροφίκια», ἐπιστρέφει δηλαδὴ ἡ νύφη στὸ πατρικό της σπίτι. Μαζὶ της ἔρχεται καὶ ὁ γαμπρός. Στὴ μητέρα της φέρνει δῶρο μιὰ πίττα, ἔνα τσουρέκι καὶ μιὰ τσότρα μὲ κρασί. Ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα δι πατέρας τῆς νύφης παίρνει τὸ γαμπρὸ καὶ βγαίνουν βόλτα, ἐνῷ ἡ νύφη καὶ ἡ μητέρα της πηγαίνουν ἐπισκέψεις σὲ συγγενικά των σπίτια, ὅπου δωρίζουν στὴ νύφη διάφορα μικροαντικείμενα, πηρούνια, κουτάλια, φλυτζάνια κ.λ.π.

Τὴν δεύτερη Κυριακὴν μετὰ τὸ γάμο ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ, ἡ μητέρα τῆς νύφης καὶ ἡ κουμπάρα ἔτοιμάζουν γλυκὰ κόλλυβα καὶ μαζὶ μὲ τοὺς νεονύμφους τὰ πηγαίνουν στὴν ἔκκλησία. Μετὰ τὸ «πιστεύω» ὁ ἐπιτροπος τῆς ἔκκλησίας κρατῶντας μιὰ ἀναμμένη λαμπάδα, πηγαίνει τὸ δίσκο στοὺς νεονύμφους κι αὐτοὶ δίχνουν χρήματα. Ὁ ιερέας στὸ τέλος τῆς ἔκκλησίας διαβάζει τὰ κόλλυβα καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἐνῷ ἡ νύφη φιλάει τὸ χέρι τοῦ καθενός, ἡ μητέρα της, ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ καὶ ἡ κουμπάρα ἀκολουθοῦν καὶ μοιράζουν τὰ κόλλυβα.

Προτοῦ χρονίσῃ ἡ νύφη, δὲν πηγαίνει σὲ κηδεῖες οὔτε σὲ μνημόσυνα. Ἐπίσης τόπο στὸ πατρικό της σπίτι, ὅσο καὶ στὸ δικό της, δὲν βάζουν κλώσσα.